

ІНДИВІДУАЛЬНО-ТВОРЧИЙ КОМПОНЕНТ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

INDIVIDUAL-CREATIVE COMPONENT OF PERSONALITY FORMATION OF THE FUTURE FINE ARTS TEACHER IN TODAY'S CONDITIONS

Стаття присвячена одному із найголовніших компонентів формування особистості майбутнього вчителя у закладах вищої освіти. У статті визначено сутність поняття «індивідуально-творчий компонент», розкрито самовиховання через: самопізнання, самодіагностику, самоаналіз, самовипробування, самооцінку, самопрогнозування, самопроектування, самопрограмування, самовплив, саморегуляцію, самостимулювання, самоінструкцію, самонаказ, самопередження, самоконтроль, самопостереження, самозвітування. Досліджено реалізацію творчого підходу в різних процесах застосування особистісної творчості за наявності: сформованого, набутого, здобутого, засвоєного, передового педагогічного досвіду, педагогічної творчості, педагогічного новаторства; професійно-педагогічної самоосвіти, що має спрямування на поглиблення професійних, загальнокультурних, спеціалізованих знань, удосконалення наявних, здобуття нових знань, а також наукове та творче вивчення педагогічного досвіду, інструменту пошуку новітніх ідей, способів, прийомів діяльності, аналіз і узагальнення досвіду. Науково обґрунтовано значення індивідуального стилю, самовиховання, педагогічної творчості, перцептивних здібностей, динамізму особистості. Визначено умови використання культурно-гуманістичної функції: через призначення та ставлення до здобувачів вищої освіти як до особистостей, що здатні до культурного самовизначення; сутність важливого компоненту особистості вчителя який проявлений через: уміння аналізувати, контролювати та керувати, як власними, так і емоціями інших; вимоги до етичного ідеалу вчителя, що реалізуються за наявності: досконалих знання свого предмету, використання сформованого вміння викладати, здійснення сформованих умінь, результатом реалізації яких є процес викладання, що формує в учнів прагнення до знань.

Доведено, що сформована особистість майбутнього вчителя має в наявності професійну позицію, що визначається певною системою інтелектуальних, вольових і емоційно-ціннісних ставлень, щодо педагогічної діяльності; професійні показники, основні здатності до педагогічної діяльності: комунікативність, перцептивні здібності, сугестивні здібності, динамізм особистості, емоційна стабільність.
Ключові слова: індивідуально-творчий компонент, педагогічна етика, педагогічне

новаторство, самовиховання, самовідданість, творчий підхід.

The article is devoted to one of the most important components of the formation of the future teacher's personality in institutions of higher education. The article defines the essence of the concept of "individual creative component", reveals self-education through: self-knowledge, self-diagnosis, self-analysis, self-examination, self-evaluation, self-forecasting, self-projection, self-programming, self-influence, self-regulation, self-stimulation, self-instruction, self-command, self-warning, self-control, self-observation, self-reporting. The implementation of the creative approach in various processes of applying personal creativity has been studied in the presence of: formed, acquired, mastered, advanced pedagogical experience, pedagogical creativity, pedagogical innovation; the concept of professional and pedagogical self-education aimed at deepening professional, general cultural, specialized knowledge, improving existing knowledge, acquiring new knowledge, as well as scientific and creative study of pedagogical experience, a tool for finding the latest ideas, methods, methods of activity, analysis and generalization of experience. The importance of individual style, self-education, pedagogical creativity, perceptive abilities, and personality dynamism is scientifically substantiated. The conditions for the use of the cultural and humanistic function are defined: through the recognition and treatment of higher education recipients as individuals capable of cultural self-determination; the essence of an important component of the teacher's personality, which is manifested through: the ability to analyze, control and manage both one's own and others' emotions; requirements for the ethical ideal of a teacher, which are realized by the presence of: perfect knowledge of one's subject, the use of the formed ability to teach, the implementation of the formed skills, the result of which is the teaching process, which forms the desire for knowledge in students.

It is proved that the formed personality of the future teacher has having a professional position determined by a certain system of intellectual, volitional, and emotional-value attitudes regarding pedagogical activity; professional indicators, basic abilities for pedagogical activities: communication, perceptive abilities, suggestive abilities, dynamism of the individual, emotional stability.

Key words: individual creative component, pedagogical ethics, pedagogical innovation, self-education, dedication, creative approach.

УДК 37.011.32+37.026+165.74
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.1.21>

Брянський Г.Є.,
аспірант кафедри педагогіки
Державного закладу
«Південноукраїнський національний
педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського»

Постанова проблеми в загальному вигляді.
Розглядаючи новітній етап розвитку системи освіти України, помітна тенденція, яка виявляє, що сформованість різноманітних сфер особистості реалізується в значно меншому, ніж необхідно обсязі. Найбільшого ураження зазнали компоненти

формування особистості, що пов'язані із певними поняттями: педагогічна індивідуальність, творчість, особистісна етична грамотність, перцептивність.

Саме таке положення в умовах сьогодення відображене як у системі освіти, так і в інших суспільних сферах. Дослідження індивідуально-творчого

компоненту формування особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва, згідно із нашою думкою, є найважливішою метою, що постає перед вищою освітою в умовах сьогодення. Під загальним визначенням якостей особистості вчителя образотворчого мистецтва ми розуміємо цілу низку понять. Ключовим із них на наш погляд, є педагогічна майстерність. Вона знаходиться на зіткненні двох фундаментальних принципів пізнання: науки і мистецтва. Грамотно сформована особистість учителя має в своїй структурі не тільки ознаки науковця, а й художника, актора. Через педагогічну творчість і педагогічну майстерність особистісно-грамотний вчитель залучає всіх учасників освітнього процесу до наукових ідей, концепції, етичної та естетичної сфер.

За думкою А.Макаренка, педагогічна майстерність – це високе мистецтво навчання, виховання, що постійно вдосконалюється, доступне кожному педагогу, в його основі лежать: професійні знання, уміння, здібності [5, с. 6].

Професійно-педагогічне самовиховання – одна із провідних форм самовдосконалення педагога та майбутнього вчителя. Включає: усвідомлену діяльність, спрямованість на формування, розвиток професійно значущих якостей, які пов'язані із самопізнанням, що дозволяє виявити дійсний стан розвитку якостей педагога. Самотворення проявляється в різноманітній удосконалюючій активності педагога, що спрямована на розвиток власної особистості як професіонала [1, с. 6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Самоосвіта та самовдосконалення – найважливіші елементи особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва – знайшли відображення в історії педагогіки. Саме тому самоосвіта, педагогічна майстерність, самовдосконалення були висвітлені в минулому. Визначна роль самовдосконалення вчителя для розвитку педагогічної майстерності та творчості обумовлює увагу до цього складного феномену.

Самоосвіта (інформальна освіта) – освіта, яка передбачає самоорганізоване здобуття особою певних компетентностей, зокрема під час повсякденної діяльності, пов'язаної з професійною, громадською або іншою діяльністю, родиною чи дозвіллям [6, с. 39].

Дж. Локк стверджував, «власна поведінка вчителя ні в якому разі не повинна суперечити його вказівкам, якщо тільки він не хоче зіпсувати аудиторію» [1, с. 3]. Г.Сковорода наголошував «довго вчись сам, якщо хочеш начати інших» [1, с. 3]. А Дістервег вважав самоосвіту, самовиховання значною передумовою творчого потенціалу педагога [1, с. 3].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах сьогодення спостерігається певна кількість особистостей, що

мають кваліфікований педагогічний рівень із недостатніми показниками саме індивідуально-творчого компоненту сформованості особистості вчителя та майбутнього вчителя. У майбутніх педагогів художнього спрямування специфіка діяльності вимагає наявності індивідуально-творчого компоненту особистості. Вони повинні грамотно застосовувати вміння, навички як у освітньому середовищі, так і за рамками педагогічного чи творчого процесу в оточуючих умовах життєдіяльності.

Мета статті – визначити, науково обґрунтувати необхідність індивідуально-творчого компоненту формування особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва в процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу. Індивідуально-творчий компонент формування особистості майбутнього вчителя виступає контролюючим фактором у діяльності викладача високого професійного рівня. Соціальна відповідальність охоплює не тільки професійний обов'язок, а й відповідальність за кожну особистість під час освіти. Особистість викладача включає цілий спектр професійних якостей: совість – суб'єктивне усвідомлення особистого обов'язку; самовідданість – готовність до служіння здобувачам вищої освіти, до зневаження егоцентричних інтересів, за рахунок власного часу; справедливість – реалізація через об'єктивне ставлення до кожного здобувача вищої освіти, визнання їх прав, ставлення як до окремої особистості; честь – сукупність нормативних вимог до поведінки, спонування до вчинків, які узгоджені із соціальним статусом; такт – система вчинків, які підпорядковані управлінню особистісним емоційним станом, поєднання поваги та розуміння життєвих обставин, соціального статусу здобувачів вищої освіти [5].

Самоорганізація педагога творчої спрямованості виявляється через її парадигму, яка детермінує новий діалог людини з природою, іншими людьми, а також із самою собою. Саме це відповідає однієї із важливих цілей – головне в навчанні швидка орієнтація в безмежному просторі знань [4, с.104-105]. За наявності самоорганізації індивідуальний стиль стає показником, який виявляє унікальність особистості вчителя.

Індивідуальний стиль – тип професійної поведінки, який обумовлює максимальне використання сильних професійних і особистісних сторін, компенсування слабких (наприклад, темперамент, характер). Основні стилі: емоційно-імпровізаційний; емоційно-методичний; розмірковно-імпровізаційний; розмірковно-методичний; емоційний; інтелектуальний; вольовий стиль.

Емоційно-імпровізаційний – переважна орієнтація на процес освіти, відсутність прагнення до чіткого планування, активне залучення імпровізацій; використання найцікавішого матеріалу, решту

залишатимуть для самостійної праці. Цей стиль характеризується високою оперативністю, використанням різноманітних методів. Розмірковно-методичний – орієнтація на результат, ретельне планування, активне повторення, закріплення. Інтелектуальний – проявляється в схильності до науково-аналітичної діяльності, ерудованості; активне прагнення успіхів у викладацькій діяльності. Вольовий стиль – характеризується швидкісним просуванням до цілі, вимогливістю як до себе так і до оточуючих, чіткою організованою працею. Емоційний – лабільний, швидко реагує на зміни внутрішнього стану індивідів і аудиторії. Організаторський – має прагнення та навички до організацій освітнього процесу [5, с. 15]. В грамотно сформованій особистості вчителя, який має високий професійний рівень, наявність постійного самовиховання реалізується через чітку логіку протікання процесів: самопізнання – його механізми працюють через самодіагностику, самоаналіз, самовипробування, самооцінку, самопрогнозування, самопроєктування педагога; самопрограмування – складання самозабов'язень, визначення девізу життя, пріоритетів життя, розробка планів самовиховання; самовплив – саморегуляція, самостимулювання, самоінструкція, самонаказ, самопередження; самоконтроль – досягається через самопостереження, самозвітування.

Професійно-педагогічна самоосвіта спрямована на поглиблення, як суто професійних, так і загальнокультурних знань, удосконалення наявних, здобуття нових знань, а також творче вивчення педагогічного досвіду, пошук новітніх ідей, способів, прийомів діяльності, аналіз і узагальнення досвіду, високоефективне, творче вирішення професійно-педагогічних задач [1]. Самоосвіта, паралельно із процесом якої, в гармонійній особистості вчителя або майбутнього вчителя, протикає професійно-педагогічна самоактуалізація, що полягає в виявленні, посиленні власних потенціальних сил, особистісно-творчої сутності в процесі професійно-педагогічної діяльності. Загальна творчість при цьому виявляється через творення.

Творення – провідний механізм розгортання, виявлення професійно-творчого потенціалу вчителя. Саме процес творчої самореалізації впливає на розвиток індивідуальності [1, с. 8-9]. Реалізація творчого підходу в різних процесах застосування особистісної творчості можлива за наявності: сформованого, набутого, здобутого, засвоєного передового педагогічного досвіду.

Передовий педагогічний досвід – творче застосування вчителем або майбутнім учителем психолого-педагогічних методів, способів комунікації за конкретних умов. Педагогічна творчість має в наявності новаторські елементи, які пов'язані із модернізацією існуючих методів, прийомів. Педагогічне новаторство – впровадження в освітній процес ідей, прийомів, що значно підвищать його ефективність [5, с. 62-63].

Значну увагу в формуванні особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва ми повинні приділити індивідуально-творчому компоненту. В його складі є потреба педагога в творчій самореалізації, прояві індивідуальності, що повинне віддзеркалювати художній дух мистецько-спрямованого педагога. Саме індивідуально-творчий компонент має бути пов'язаний із спроможністю особистості вчителя до реалізації культурно-гуманістичної функції, яка визначає успішний розвиток, соціалізацію майбутніх учителів образотворчого мистецтва. Умовами використання культурно-гуманістичної функції є: признание та відповідне ставлення до здобувачів вищої освіти як до особистостей, що здатні до культурного самовизначення, саморозвитку; спроможність признати себе як зв'язувальну ланку між здобувачами вищої освіти та культурою.

Наявність або спроможність досягнення вищого рівня педагогічної діяльності, прояв творчої активності педагога є складовими індивідуально-творчого компоненту та представлені в педагогічній майстерності. Вона є частиною педагогічного мистецтва, проявом свого «Я» в професії. Зміст, складові педагогічної майстерності, укладені в чотирьох компонентах: професійна спрямованість, професійне знання предмету, знання методик викладання, педагогічні здібності та техніка [5]. Освітній процес творчого спрямування для реалізації культурної та багатьох інших складових, повинен бути підпорядкований педагогічній діяльності. Основні функції педагогічної діяльності: прогностична – передбачення результату, моделювання педагогічної діяльності; проєктувальна – планування педагогічного результату; організаторська – організація педагогічних дій; комунікативна – побудова відносин; рефлексивна – аналіз підсумків педагогічної діяльності [8, с. 353].

Однією із головних ознак особистості вчителя високого рівня є наявність професійної позиції, яка визначається системою тих інтелектуальних, вольових і емоційно-ціннісних ставлень до педагогічної діяльності [5, с. 57]. Сформована особистість вчителя повинна мати наявність професійних показників, основних здатностей до педагогічної діяльності: комунікативність – характеризується вмінням легко вступати до контакту, викликати позитивні емоції в співрозмовників; перцептивні здібності – педагогічна, професійна інтуїція, проникливість, сильно розвинена здатність до сприймання, розуміння інших; сугестивні здібності – уміння за рахунок волі, вербальності здійснювати емоційний вплив на аудиторію; динамізм особистості – наявність здатності до впливу на інших; емоційна стабільність – здатність до володіння собою, зберігання самоконтролю, реалізація саморегуляції в незалежності від зовнішніх факторів [5].

Уміння аналізувати, контролювати та керувати, як власними, так і емоціями інших, є важливим компонентом особистості вчителя. Комунікація

в освітньому процесі ґрунтується на емоціях, виникненні новоутворень, що пов'язані із реальними емоційними переживаннями [7].

За думкою М.Гоулмана, здібність використовувати емоції в процесі колективної діяльності відтворює позитивну емоційну атмосферу, що спрямована на виконання запланованої роботи [3, с. 153].

Емоції відображають особистісну значущість і оцінку зовнішніх і внутрішніх ситуацій для життєдіяльності людини у формі переживань, відбивають суб'єктивне ставлення людини до світу і самої себе [9, с. 13].

В складних моментах освітнього процесу, можливе використання елементів емоційного маніпулювання. Д.Карнегі заявляв, що можливо замінити примушення новими прийомами спілкування, довірливими відносинами, що будуть використовуватись у міжособистісних стосунках [3, с.161]. Учитель повинен грамотно використовувати емоції в спілкуванні. Тому використання емоцій в спілкуванні базується на: емоційній стійкості; гнучкості в проявленні емоцій; екстравертності особистості; домінуванні позитивних емоцій; здібності до зближення із людьми на емоційній основі [3, с. 155].

Наступним надважливим компонентом особистості майбутнього вчителя є етична складова – наявність професійної етики та педагогічного такту. Педагогічна діяльність постійно реалізується в сфері духовного існування всіх учасників освітнього процесу. Тому глибоке проникнення етичних, естетичних засад суспільства, відповідно віддзеркалюється в сформованій особистості вчителя. Педагогічна етика має в своєму складі професійний обов'язок, педагогічну совість, справедливість, самовідданість.

У процесі викладання матеріалу здійснюється формування етичного ідеалу майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Значну роль відіграє формувальний вплив на вчителя, який не має на увазі подачу матеріалу за хронологією, а також використовується у зв'язку із проблемно-генетичним підходом, який здійснює дослідження явища в багатовимірній системі. Проблемно-генетичний підхід може бути розглянутий як елемент етичного ідеалу педагога. Проблемно-генетичний аналіз етики розглядається як результат самовдосконалення педагога. Моральний розвиток особистості виявляється в тріаді процесів: виховання, самовиховання, самовдосконалення. Цей висновок дає змогу здійснювати спостереження за динамікою розвитку педагогічної етики, компонентом якого є етичний ідеал, з позицій гуманістичної педагогіки. Етичний ідеал майбутнього вчителя образотворчого мистецтва має показники за історико-педагогічним аналізом, який виявив основні критерії етики та етичного ідеалу: наявність у вчителя сформованих професійних навичок, відображення суспільних цінностей та потреб; наявність

можливості щодо здійснення умов гуманізації педагогічного процесу; наявність результату самовдосконалення.

А. Дістервег визначив головні вимоги до етичного ідеалу вчителя:

досконале знання свого предмету; наявність сформованого вміння викладати;

використання сформованих умінь, результатом реалізації яких є процес

викладання, що формує в учнів прагнення до знань; реалізація поняття

«педагог-ентузіаст»; наявність сильної волі; наявність високого рівня педагогічного такту [2].

Висновки. Вивчення механізмів, що прискорюють процес вдосконалення індивідуально-творчого компоненту формування особистості майбутнього вчителя, виявляються за рахунок взаємозв'язку мистецтва та науки. Індивідуально-творчий компонент є цілою структурою, яку можна інтегрувати в різноманітні поняття, процеси, зокрема в етичний ідеал майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Він також є елементом і цілю векторного розвитку особистості вчителя високого рівня. Під етичним ідеалом педагога ми можемо розглядати систему загальних уявлень про вдосконалену особистість педагога, яка має атрибути та наявність найкращих етичних якостей. Вплив на процес формування етичного ідеалу педагога, має в основі таку категорію як «краса ідеалу» педагога. Вона відображена в терпінні, розумінні, мудрості. Образ етичного ідеалу педагога є фактором рушійної сили, що запускає механізм вдосконалення в спектрі моральної, інтелектуальної та професійної довершеності.

Відтак, ми виявляємо актуальність пошуків і розробок новітніх методів реалізації індивідуально-творчого компоненту, як найголовнішого з усіх інших компонентів формування особистості майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вайніленко Т. Основи професійного самовдосконалення педагога. Київ: НПУ ім. М.Драгоманова, 2005. 20 с.
2. Дістервег А. Вибірні педагогічні твори, 1956. 45 с.
3. Зарицька В. Психологія емоціонального інтелекту. Херсон: «Гельветика», 2018. 279с.
4. Кремення В. Синергетика та освіта. Монографія. Київ: Інститут обдарованої дитини, 2014. 348 с.
5. Марченко О. Основи педагогічної майстерності. Харків: Видавнича група «Основа», 2009. 112 с.
6. Національний освітньо-науковий глосарій. Київ: «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 523с.
7. Прохоров О. Смыслова регуляція психічних станів. *Психологічний журнал*. Т30. №2, 2019. С. 5-7.
8. Сучасний психолого-педагогічний словник. Переяслав-Хмельницький: «Державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди», 2016. 473 с.
9. Флегонтова Н. Короткий словник актуальних педагогічних термінів. Київ: КНУТД, 2013. 55 с.